

ALAMUT KALESİ * (1090 - 1092)

Enno FRANZIUS

Çev.: Prof. Dr. Süleyman TÛLÛCÛ (**)

Çıplak (soğuk), kasvetli, âdeta hilâl şeklindeki Elburz Dağları'nda dik yamaçlarla çevrilmiş kuş uçmaz kervan geçmez bir vadi vardır. Onun içinden Alamut Nehri akar. Bir çay, (yani) Kasir Çayı, kuzeyden ona dökülür. Bu çay ayağının başında, Alamut'tan takriben iki saatlik mesafede¹, dimdik etekleriyle kayalık gri bir tepe yükselir. 0,600 fit yüksekliğinde, 450 fit uzunluğunda ve 30 ilâ 125 fit genişliğindedir ve kısmen, çok yüksek Elburz silsilesi ile kuşatılmıştır. Onunla Elburz arasında bir lâv tepesi kadar dar bir boyundan başka, civardaki manzara ile hiçbir bağlantı yoktur. Sık sık kartalların döndüğü ve kaya üzerine acemice çentilmiş hemen hemen dikey basamaklarla ulaşılan bu hücum edilemez yerde, asırlar önce, bir kartalın, (onu) inşa edene rehberlik ettiğine inanılan bir zapt edilemez kale-Alamut² (Kartal Rehberliği) ayakta durur.

Bu kale, çıplak kayaların ve karanlık ormanların vahşî bir görünümünde idi. Hasan³, İran İsmaililiğinin kalbini değiştirmeye karar verdi. Fakat kalenin sahibi, bir Alevî⁴, Sultan Melik Şah tarafından kendisine iktâ olarak verilen topraklarda kaleyi elinde tutuyordu. Hasan, kaledeki askerleri kendi tarafına çevirmek için dâîler gönderdi ve Eylül 1090'da gizlice kalenin içine girmesine müsaade edildi. O, ilk ön-

*) Bu yazı, Enno Franzius'un "*History of the Order of Assassins*" (New York 1969) adlı eserinden (s. 39-42), bazı dipnotlarla Türkçeye tercüme edilmiştir. Çevirinin sonuna, tarafımızdan araştırmacılara faydalı olacağı mülahazasıyla, bir "Seçilmiş Bibliyografya" ilâve edilmiştir.

***) Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Bölümü Arap Dili ve Belâgati Anabilim Dalı Başkanı.

1) İki saatlik bir yürümeyle (Çeviren).

2) "Âluh" ve "âmût" kelimelerinden meydana gelen Alamut ismi, eski Fars dilinin Taberistan şivesinde "kartal yuvası" veya "kartal eğitimi" (ta'limü'l-ukâb) anlamına gelmektedir. Bk. İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târih*, nşr. C. J. Tornberg, Beyrut, 1399/1979, X, 316; Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 1998, s. 537; Kazvîni, *Âsârü'l-Bilâd ve Ahbârü'l-İbâd*, Beyrut, ts., s. 301; L. Lockhart, "Hasan-ı Sabbâh and the Assassins", *Bulletin of the School of Oriental Studies*, V (1928-30), s. 679; A. Zeki Velidi Togan, "Alamut", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1965, I, 289; Abdülkerim Özaydın, "Alamut", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1989, II, 336 (Çeviren).

3) Yani Hasan-ı Sabbâh (Çeviren).

4) Fâtıma'dan başka bir kadın tarafından Ali neslinden olan.

ce Alevî'ye orada bulunuşunu haber vermedi, fakat günler geçince Alevî, artık kendisine itaat edilmediğinin, Alamut'un başka bir sahibinin var olduğunun farkına vardı. Hasan meydana çıktı, artık elinden bir şey gelmeyen kale muhafızının çekilip gitmesine izin verdi ve kalenin bedeli olarak, gizli bir dönme (olan) Damgan Valisi Muzaffer Müstevfî tarafından ödenecek üç bin altın dinar için ona tediye emrini havi bir mektup (draft = çek) verdi. Alamut'un azledilmiş sahibi, bu kadar önemli bir şahsiyetin, karanlık bir mezhep taraftarının pusulasını kabul ederek ödeyip ödemeceğinden şüphelenmiş (gibi) görünür, fakat o, (onu) takdim ettiği zaman, Vali'nin huşu ile belgeyi öpmesini ve o anda ödeme yapmasını görmekten hayrete düşer.

Hasan Alamut Kalesi'nde ikamet etmeye başladı. Onun ikametgâhı bir yatak odası ve bir kütüphane idi. Takriben beş asır önce Hz. Peygamber, nihai fetih için bir üs olarak kullanmak maksadıyla Medîne'ye hicret ettiği gibi, Hasan (da), Alamut'u ve kendi mezhebinin seçkinleri tarafından askerlerin yerleştirildiği diğer karnarda olan bölgelerdeki kaleleri, Sünnî Halifeliğine yaklaşmak, (onu) değiştirmek ve zapt etmek için kullanmayı plânladı. Bu muazzam girişimin problemleri öyle idi ki, Alamut'taki ikameti esnasında, mütevacı odalarından açık havaya çıkmak için onun, sadece dört defa zaman bulduğu söylenir.

Bununla birlikte, onun âcilen yapacağı işler; Alamut'u yeniden tahkim etmek, erzak ve su ihtiyacını tedarik etmek, sarnıçlar, ve erzak için ambarlar inşa etmek, vadideki tarlaları sulamak, çevre sâkinlerini (kendi mezhep ve akîdesine) inandırmak (döndürmek), mücavir kaleleri ele geçirmek, stratejik noktalarda kaleler inşa etmek, ekonomik ve sosyal reformları başlatmak, İsmailîleri kardeşlik bağları ile birleştirmek ve her İsmailî'ye cemiyetin sorumlu ve ondan ayrılmaz bir üyesi (olduğunu) bizzat hissettirmektir.

Sultan'ın bir emri teklif ettiği zaman, o, bu vazifeleri güç belâ üzerine almıştı. Kale, hücumla alınamadığı için emir onu muhasara etti, kırsal bölgeleri yakıp yıktı ve İsmailî dönmeleri boğazladı. Alamut'un içinde, insanlar kıtlığa duçar oldular ve kaleyi terk etmeye karar verdiler. Hasan, onlara, kendisine iyi talih için teminat veren İmam Müstansır⁵'la telepatik ilişki içinde olduğunu haber verdi. Açlık çeken kale askerleri dayandılar ve muhasara kırıldı.

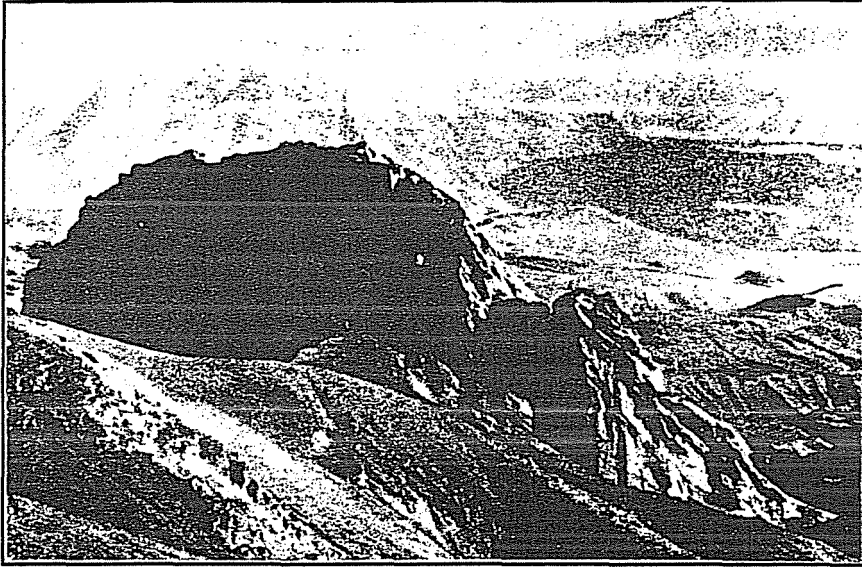
Daha sonra, bölgenin her tarafında Hasan'ın gözü açık, nazik, beliğ, akli başında dâîleri, önemli derecede inançlarını değiştirerek değil, fakat Hasan'a ve onun va-

5) Müstansır: 909-1171 yılları arasında Kuzey Afrika, Mısır ve Suriye'de hüküm süren Şii Fâtımî Devleti'nin önemli halifelerinden biri. 420/1029 yılında doğmuş ve 487/1094 yılında ölmüştür. Bk. İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, nşr. İhsân Abbâs, Beyrut 1397/1977, V, 229-231; Süyûtî, *Târîhu'l-Hulefâ'*, nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd, 4. baskı, Kahire 1389/1969, s. 524; Syed Ameer Ali, *A Short History of the Saracens*, London 1927, s. 604-605; Zirîkî, *el-A'lâm*, nşr. Zühayr Fethullâh, 8. baskı, Beyrut 1989, V, 266; İ. R. el-Farukî - L. L. el-Farukî, *İslâm Kültür Atlası*, çev. M. O. Kibaroglu - Z. Kibaroglu, 2. baskı, İstanbul 1997, s. 320; Eymen Fuâd Seyyid, "Fâtımîler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1995, XII, 231 (Çeviren).

sıtasıyla kutsal imama itaatin, kurtuluşlarına kâfi geleceğine onları inandırarak İsmailî cemaati içindeki cesur köylüleri ikna edip kendi taraflarına çektiler. Bundan başka, (Büyük) Üstat⁶, sadece kilit noktalarında kaleler inşa etmedi, fakat (aynı zamanda) başkalarını kendi mezhebine sokmaya çalışmak veya güç kullanmak suretiyle civardaki kalelerin kontrolünü ele geçirdi, böylece nüfuz alanını pekiştirdi.

Bu arada onun dâileri, uzak Kuhistan'ın kıraç dağlık memleketlerinde ve Fars ile Huzistan arasındaki dağlarda davet (propaganda) faaliyetlerini devam ettirdiler. Önceki bölgede İsmailîler, art arda (birçok) kasaba ve kaleleri ve sonraki (bölgelerde de) birtakım kaleleri (müstahkem yerleri) ele geçirdiler, bu suretle İsmailî hâkimiyetinin iki diğer önemli (askerî) sahasını tesis etmiş oldular.

1092 yılında Sultan, Alamut üzerine diğer bir askerî sevkıyat gönderdi. Üstad'ın sadece yetmiş adamı vardı, onlar, hücum edenleri yaklaştırmadılar, nihayet bölgeden birkaç yüz İsmailî tarafından takviye edildiler. Bu kuvvetler, şiddetli bir gece baskını ile, kamplarındaki muhasaracıları bozguna uğrattılar.

Alamut Kayalığı [Dr. Laurence Lockhart tarafından çekilen fotoğraf, onun *Famous Cities of Iran* (London 1939) adlı eserinde yer almıştır].

6) "Üstat" kelimesi İngilizce metinde "Master" kelimesiyle ifade edilmiştir. Bu kelimenin birçok mânâları arasında "efendi, sahip, reis, (ruhanî) lider" anlamı da vardır (bk. Redhouse, *Yeni Redhouse Lûgati, İngilizce-Türkçe*, 6'ncı baskı, İstanbul 1966, s. 647; A. D. Alderson - Fahir İz, *The Concise Oxford Turkish Dictionary*, Oxford 1980, s. 593; Munir Ba'albakî, *al-Mawrid, A Modern English-Arabic Dictionary*, Beyrut 1990, s. 563.). Bu kelimeyle, burada, Hasan-ı Sabbâh kastedilmiştir (Çeviren).

ALAMUT KALESİ ÜZERİNE SEÇİLMİŞ BİBLİYOGRAFYA

Kitaplar:

- Ahmed Midhat**, *Süleyman Musulî*, İstanbul 1294, s. 93-98; Türkçe sad.: Behçet Necatigil, *Musullu Süleyman*, İstanbul 1971, s. 154-161.
- Ârif Tâmir**, *Alâ Ebvâbi Alamût*, Harîsa 1959.
- Aziz Philippe**, *Les Sectes Secretes de l'Islam de l'Ordre des Assassins aux Frères Musulmans*, Paris 1983.
- Babaoğlu, Ali N.**, *Uyuşturucu ve Tarihi, Bağımlılık Yapan Maddeler*, İstanbul 1997, s. 82.
- Bartol, Wladimir**, *Fedâilerin Kalesi Alamut*, çev. Atilla Dirim, Ankara 1998.
- Browne, E. G.**, *A Literary History of Persia*, Cambridge 1956, II, 203-204, 310-311, III, 25.
- Corbin, Henry**, *İslâm Felsefesi Tarihi*, çev. ve notlandıran: Hüseyin Hatemi, İstanbul 1986, s. 103-106.
- Cüveynî**, *Tarih-i Cihan Güşa*, çev. Mürsel Öztürk, 2. baskı, Ankara 1998, s. 18, 19, 537, 538, 540-547, 551-555, 572-574.
- Çağatay, Neşet-İbrahim Agâh Çubukçu**, *İslâm Mezhepleri Tarihi*, 3. baskı, Ankara 1985, s. 86-89.
- Daftary, F.**, *The Ismâ'îlis: Their History and Doctrines*, Cambridge 1990.
- , *The Assassin Legends Myths of the Ismâ'îlis*, London 1994.
- Dehhudâ, Ali Ekber**, *Lügatnâme*, Tahran 1342 hş., şumâre-i muselsel: 86, s. 98-99 ("Alamût" md.).
- Doğrul, Ömer Rıza**, *Hasan Sabbah'ın Cennet Fedaileri*, İstanbul 1982, s. 64-71.
- Dozy, R.**, *Târîh-i İslâmiyyet*, trc. Abdullah Cevdet, Mısır 1908, I, 393-407.
- Ebüzziyâ Tevfik**, *Hasan b. Sabbâh*, İstanbul 1300.
- Frère, Jean-Claude**, *L'Ordre des Assassins*, Paris 1973.
- [Günaltay], Mehmed Şemseddin**, *Hurâfattan Hakîkate, Hurâfeler ve İslâm Gerçeği*, yay. haz. Ahmet Gökbel, İstanbul 1997, s. 165-186.
- Hamdullâh Müstevfi-i Kazvîni**, *Târîh-i Güzide*, nşr. E. Browne, GMS, XIV, London 1910, I, 514 v.dd.
- , *Nüzhetü'l-Kulûb*, nşr. G. le Strange, Leiden 1915, s. 61.
- Hammer, J. von**, *Geschichte der Assassinen aus Morgenländischen Quellen*, Stuttgart 1818.

- Hasan İbrahim Hasan**, *Siyasî-Dinî-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi*, çev. İsmail Yiğit, İstanbul 1986, V, 327, 333-337.
- Hitti, Philip K.**, *Siyasî ve Kültürel İslâm Tarihi*, çev. Salih Tuğ, İstanbul 1980, II, 688-690.
- Hodgson, M. G. S.**, *The Order of Assassins*, The Hague 1955.
- Hondmîr**, *Habîbü's-Siyer*, Tahran 1333, II, 460 v.dd.
- Ivanow, W.**, *Studies in Early Persian Ismailism*, Leiden 1948.
- , *Alamut and Lamasar*, Tahran 1960.
- İbnü'l-Esîr**, *el-Kâmil fi'l-Târîh*, nşr. C. J. Tornberg, Beyrut 1399/1979, VII, 190, X, 316-317, 477, 666, XI, 117, XII, 153.
- Kafesoğlu, İbrahim**, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul 1953, s. 132-135.
- Kazvîni**, *Âsârü'l-Bilâd ve Ahbârü'l-İbâd*, Beyrut, ts., s. 301-302.
- Kişâverz, Kerîm**, *Hasan-ı Sabbâh*, Tahran 1344 hş.
- Köymen, Mehmet Altay**, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, 2. baskı, Ankara 1982, s. 210-213.
- Lamb, Harold**, *Yıldızların Efendisi Hayyam, Tarihi Roman*, çev. Suat Kaya, İstanbul 1999, s. 214-255.
- Lewis, Bernard**, *Haşîşiler, Ortaçağ İslâm Dünyasında Terörizm ve Siyaset*, çev. Ali Aktan, İstanbul 1995.
- Maalouf, Amin**, *Semerkant*, çev. Esin Talu Çelikkan, 3. baskı, İstanbul 1996, s. 93-133.
- Menûçehr-i Sutûde**, *Kılâ'-ı İsmâ'îliyye*, Tahran 1345.
- Mîrhond**, *Ravzatü's-Safâ*, Tahran 1339, IV, 199 v.dd.
- Muhammed Kâmil Huseyn**, *Tâ'ifetü'l-İsmâ'îliyye*, Mısır 1959.
- al-Muscati, Jawad**, *Hasan bin Sabbah*, trans. by Abbas b. Hamdani, Karachi 1953.
- Mustafa Gâlib**, *Târîhu'd-Da'veti'l-İsmâ'îliyye*, Beyrut 1979.
- , *es-Sâ'irü'l-Himyerî el- Hasan b. es-Sabbâh*, Beyrut 1966.
- Müneccimbaşı**, *Sahâ'ifü'l-Ahbâr*, trc. Ahmed Nedîm v.b., İstanbul 1285, II, 468 v.dd.
- Özaydın, Abdülkerim**, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi (498-511/1105-1118)*, Ankara 1990, s. 74, 75, 78, 82-84.
- Picklay, A. S.**, *History of the Ismailis*, Bombay 1940.

- Reşidüddîn**, *Faslî ez-Câmi'ut-Tevârih... Târîh-i Fırka-i Refîkân ve İsmâ'îliyân-i Alamût*, nşr. M. Debîr Siyâkî, Tahran 1337.
- Sahebjam, Freidoune**, *Dağın Şeyhi Hasan Sabbah*, çev. Faik Baysal, İstanbul 1998.
- Stark, F.**, *The Valleys of the Assassins*, London 1934.
- Turan, Osman**, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, 2. baskı, İstanbul 1969, s. 184, 245-248, 401.
- Willey, P.**, *The Castles of the Assassins*, London 1963.
- Zahîrüddîn-i Mar'aşî**, *Târîh-i Taberistân*, nşr. B. Dorn, St. Petersburg 1850, s. 57 v.dd.

Makaleler:

- Bowen, H.**, "The Sar-gudhasht-i Sayyidnâ", *Journal of the Royal Asiatic Society* (1931), s. 771-782.
- Bulduk, Zeki**, "Alamut ve Terör Üzerine", *Kitap Haber*, sy. 5 (Temmuz-Ağustos 1998), s. 42-43.
- Hodgson, M. G. S.**, "Alamût" (Dynasty), *The Encyclopaedia of Islam*, New Edition, Leiden 1960, I, 353-354.
- Hourcade, B.**, "Alamût", *The Encyclopaedia Iranica*, London 1985, I, 797-801.
- İd, Muhammed Fethî**, "Kal'atü Alamût ve Firdevsühe'l-Mez'üm", *Mecelletü'l-Ezher*, LI/10 (1399/1978), s. 2455-56.
- Ivanow, W.**, "Alamut", *The Geographical Journal*, LXXVII (1931), s. 38-45.
- , "Some Ismaili Strongholds in Persia", *Islamic Culture*, XII (1938), s. 383-392.
- Kuzgun, Şaban**, "Hizbullah'ın Backgroundu", *Tarih ve Düşünce*, sy. 6 (Nisan 2000), s. 25.
- Lewis, Bernard**, "The Ismâ'îlites and the Assassins", *A History of the Crusades*, I, ed. K. M. Setton, Philadelphia 1955, s. 100-132.
- Lockhart, L.**, "Hasan-ı Sabbâh and the Assassins", *Bulletin of the School of Oriental Studies*, V (1928-30), s. 675-696.
- , "Alamût" (the Fortress), *The Encyclopaedia of Islam*, New Edition, Leiden 1960, I, 352-353.
- M. Şerefeddîn**, "Bâtınîlik Tarihi", *Dârülfünûn İlähiyat Fakültesi Mecmuası*, II/8 (1928), s. 12-24.

- Özaydın, Abdülkerim**, "Alamut Kalesi", *Türk Kültürü*, XXIV/281 (Eylül 1986), s. 53-57.
- , "Alamut", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1989, II, 336-337.
- , "Hasan Sabbâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, XVI, 347-349.
- Quatremère, E.**, "Mémoire Historique sur les Ismaéliens", *Fundgruben des Ori-ents*, Viyana 1814, IV, 393 v.dd.
- Sacy, S. de**, "Mémoire sur la Dynastie des Assassins", *Mémoires de l'Institut Ro-yal*, IV (1818), s. 1-85.
- Shiel, J.**, "Itinerary from Teheran to Alamut and Khurrem Âbâd in May, 1837", *Journal of the Royal Geographical Society*, VIII (1838), s. 430-434.
- Togan, A. Zeki Velidi**, "Alamut", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1965, I, 289-290.
- Tülücü, Süleyman**, "Ahmed Midhat Efendi'nin "Süleyman Musulî" (Musullu Sü-leyman) Adlı Romanında Hasan-ı Sabbâh ve Bâtınîler'le İlgili Bilgiler", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14 (1999), s. 25-45.
- Yazıcı, Tahsin**, "Fidâî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, XIII, 53.
- Yuvalı, Abdulkadir**, "Moğollar'ın Yakındoğu Politikası ve İsmâîlîler'in Akibeti Üzerine Bazı Bilgiler", *Türk Dünyası Araştırmaları*, sy. 58 (Şubat 1989), s. 89-102.
- , "Selçuklular Zamanında Bâtınîler'in Faâliyetleri", *Fırat Üniversitesi Der-gisi (Sosyal Bilimler)*, III/2 (1989), s. 289-298.